

BIO DIVERSE

FRÅN CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD • ÅRG 22 • NR 1, 2017

SPECIALNUMMER I SAMARBETE MED
CENTRUM FÖR NATURVÄGLEDNING

TEMA: NÅ FRAM! KOMMUNIKATION FÖR FÖRÄNDRING

Biodiverse är en tidskrift från CBM, Centrum för biologisk mångfald. Den utkommer med fyra nummer per år och tar upp aktuella ämnen och händelser inom svensk naturvård och internationell naturvårdsutveckling.

Adress:

Box 7016
750 07 Uppsala
Tel 018-67 12 12
www.biodiverse.se

ISSN

1401-5064

Ansvarig utgivare

Tuija Hilding-Rydevik, CBM

Redaktion och produktion

Redaktör: Annika Borg, CBM
Gästredaktör: Lena Malmström, CNV

Redaktion: Torbjörn Ebenhard, Tuija Hilding-Rydevik, Eva Sandberg, Håkan Tunón

Upplaga

5700 ex

Tryck

Lenanders Grafiska AB

Medverkande i detta nummer:

Annika Borg	Lena Malmström
Torbjörn Ebenhard	Eva Sandberg
Tuija Hilding-Rydevik	Johan Samuelsson
Pella Larsdotter Thiel	Håkan Tunón
Tommy Lennartsson	Jan Olov Westerberg
	Anna Westin

Respektive författare står för innehållet i artiklarna.

Centrum för biologisk mångfald

Centrum för biologisk mångfald (CBM) bedriver forskning, utrednings- och kommunikationsverksamhet om relationen mellan biologisk mångfald och samhälle. CBM kombinerar forskning inom humanistiska, samhällsvetenskapliga och biologiska områden i ämnesöverskridande projekt, vilket ger unika möjligheter att utveckla helhetskoncept för att förstå biologisk mångfald. CBM är en del av Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, och Uppsala universitet.

Omslaget

Peder Curman är en av naturvägledarna som möter storstadsbor i Tyresta nationalpark, 20 minuter från Stockholms centrum. Foto: Lars Hallgren

Kommunikation som gör skillnad

Vid kaffeautomaten för drygt ett år sedan började vi tala om att göra något tillsammans. Centrum för biologisk mångfald och Centrum för naturvägledning är två väletablerade kunskapscentra, som finns vid samma fakultet och under samma tak i Ulls hus på SLU i Ultuna, Uppsala. Vi ger båda ut publikationer – i CNV:s fall nyhetsbrevet *Naturvägledaren*, och i CBM:s bland andra tidskriften *Biodiverse*. Våra prenumeranter är människor runt om i landet som liksom vi är intresserade av och engagerade i natur, miljö och ett hållbart samhälle, och som på något sätt vill göra skillnad. Så vi började prata om vad vi har gemensamt. Resultatet av dessa samtal blev ett konkret samarbete och detta specialnummer av *Biodiverse*.

Båda våra organisationer har i uppdrag att utveckla kommunikationen om biologisk mångfald med och mellan beslutsfattare, naturguider, planerare, företagare, museer, frivilligorganisationer, urfolk och allmänheten. Fokus för detta nummer av *Biodiverse* är kommunikation som bidrar till en förändring i relationen mellan människa och natur.

Vi lyfter fram olika idéer om och vägar till kommunikation: på CBM och hos andra aktörer inom olika samhällssektorer med fokus på natur, historia och biologiskt kulturarv, och från CNV:s arbete med att utveckla kunskap om kommunikation om natur- och kulturarv. En gemensam nämnare är viljan att "nä fram" till människor och skapa engagemang. Vi lyfter fram några konkreta exempel på hur det kan gå till, som till exempel Riksteaterns nya projekt *Människa och natur*, Naturskyddsföreningens kampanj *Vilda grannar* och diskussionen kring hur värderingar styr våra val och handlingar. Vi pekar också på hur våra idéer om vad kommunikation är styr hur vi kommunicerar, och hur arenor för dialog blir allt viktigare i vår tid.

Temarubriken *Nå fram* betyder inte att vi på CNV och CBM med detta nummer presenterar de rätta svaren och den "sanna" kunskapen om kommunikation om biologisk mångfald. Vi söker snarare en djupare förståelse och reflektion kring kommunikation, dess betydelse och vägar där vi, i dialog med andra aktörer, kan bidra till den gemensamma kunskap och de insikter som kan leda till engagemang för bevarande och hållbar användning av biologisk mångfald.

Foto: Annika Borg

Foto: privat

TUIJA HILDING-RYDEVIK, FÖRESTÅNDARE CBM
EVA SANDBERG, FÖRESTÅNDARE CNV

Re-imagining Landscapes

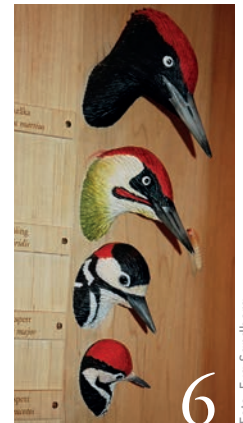
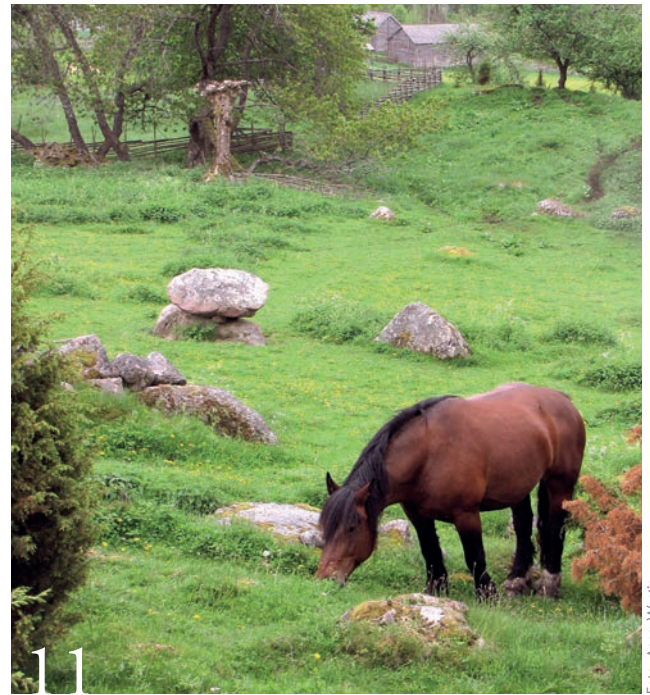
...är tema för **Interpret Europes** konferens i skotska Inverness 3-6 oktober 2017. Den europeiska paraplyorganisationen för alla som arbetar med natur- och kulturarvskommunikation vill därmed belysa hur natur- och kulturarvskommunikation kan bidra till att människor kan finna mening, värde och delaktighet i landskap. Med grund i den europeiska landskapskonventionens syfte att främja samarbete kring landskapsfrågor och att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i arbetet, diskuteras natur- och kulturvägledares roller under rubrikerna Landskap som mötesplatser, Landskap som livsuppehållande system och försörjning, Landskap som vildmark. **Läs mer på www.interpret-europe.net**

3-6 okt
2017

I detta nummer:

- 4 I kunskapens tjänst
- 6 Den reflekterande naturvägledaren
- 10 Krönika: Jan Olov Westerberg
- 11 Biologiskt kulturarv lockar fram historierna i landskapet
- 14 Värderingar centrala för delaktighet
- 16 Notiser
- 18 Växande nätverk av väktare
- 20 CBD och kommunikation om biologisk mångfald
- 22 Biologisk mångfald mitt i strömmen
- 24 Vilda grannar – kampanj med lång hållbarhet
- 26 Kommunikation i gränslandet mellan natur och kultur
- 28 Människa och natur – ett relationsdrama i sex akter
- 30 Artdatabanken informerar
- 32 Nya publikationer

4–5 okt
2017

MK17 om SKOGSLANDSKAPET – en mångfald av mål och brukande

Skogen ska räcka till mycket. Samhället har satt upp ambitiösa mål för produktion, kulturmiljö- och naturvård, men det har visat sig vara mycket svårt att nå målen. På mångfaldskonferensen 2017 ställer vi oss frågan om vi behöver nya styrmedel för att klara målen. Hur kan dessa styrmedel i så fall utformas, och hur kan ett landskapsperspektiv implementeras i förvaltningen av skog?

I kunskapens tjänst

Foto: Eva Sandberg

Sverige – ett land med stolta traditioner och hög svansföring när det kommer till natur- och miljövard. Eller? Det är fortfarande långt kvar till att nå miljömålen och många mörka moln hotar på miljöhimlen. I det viktiga förändringsarbete som vi står inför är ökad kunskap en viktig nyckel, men lika viktigt är kanske kommunikation och dialog utifrån den kunskap vi har idag. Vi som arbetar i gränslandet mellan forskning, myndigheter och omvärld har därför en stor uppgift i att bidra till processer som utvecklar den kommunikation om natur- och kulturarv som ökar viljan att agera för att hållbart bruka och förvalta vår natur.

Att förlusten av biologisk mångfald går snabbt vet vi. Men har medvetenheten om problemen bidragit till att minska hastigheten i utarmningen av arter globalt?

Att kommunikation kan bidra till opinion för, ökad kunskap om och engagemang för natur- och kulturarv är en idé som delas av många som är arbetar med natur- och miljöfrågor. Detta specialnummer av *Biodiverse* fokuserar på vikten av, liksom svårigheter och möjligheter med att kommunicera kunskap om miljö, natur och biologisk mångfald som leder till förändring. Vad finns det för plattformar för dialog? Hur ser berättelserna ut? Vilka är strategierna för att skapa engagemang och handlingskraft? Hur når kunskap från universitet ut till politiker, tjänstemän, och medborgarna? Hur når kunskap från samhället till universiteten? Det är frågor vi vill belysa på de följande sidorna.

Centrum för biologisk mångfald, CBM, har sedan 1995 i uppdrag från SLU och Uppsala universitet att producera och kommunicera policyrelevant forskning om det komplexa samspelet mellan biologisk mångfald och samhällsutveckling. Regeringen ville med CBM bidra till att uppnå målen i konventionen om biologisk mångfald. Centrum för naturvägledning, CNV, tillkom 2008 genom en överenskommelse mellan SLU och Naturvårdsverket med uppdrag att samla och stötta alla de som kommunicerar natur- och kulturmiljöfrågor i landskapet och bidra till utveckling av naturvårdens ”visa-verksamhet”. De frågor vi hanterar ligger nära varandra och tillsammans når våra verksamheter en bred grupp av samhällsaktörer.

Mänskligheten har att handskas med stora utmaningar som klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald. Ökad kunskap hos allmänhe-

Foto: Annika Borg

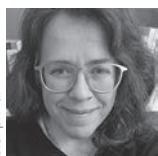

Foto: privat

TEXT:
TUIJA HILDING-RYDEVIK,
FÖRESTÅNDARE FÖR CBM,
OCH
EVA SANDBERG,
FÖRESTÅNDARE FÖR CNV

ten, planerare och beslutsfattare är del av lösningen. I konventionen om biologisk mångfald 2003 ingick ett särskilt program som handlade om "kommunikation, undervisning och ökad medvetenhet" där man talade om betydelsen av att "ordna med mekanismer" som säkrar sådan kommunikation. På CBD-partsmötet i Nagoya 2010 skrev man om behovet av både formella och informella vägar till ökad kunskap som i sin tur ska leda till attityd- och beteendeförändringar. En artikel i detta nummer lyfter upp frågan om hur arbetet med kommunikation och utbildning på den internationella arenan adresseras.

Through interpretation understanding, through understanding appreciation, through appreciation protection.

Detta är en tankefigur som varit bärande i idén om kommunikation i USA:s nationalparker sedan 1950-talet. Samma idé har funnits i både ideell och statlig naturvård i Sverige i över 100 år. Organisationer som Naturskyddsföreningen och Svenska turistföreningen har sedan de grundades verkat för att människor genom upplevelser ska öka sin känsla för och kunskap om natur. På så sätt har man parallellt med och som del i naturskyddet verkat också för ett brett stöd och engagemang för bevarande och förvaltning av naturresurser. Strax efter att Skansen grundades i slutet av 1800-talet, skapades våra första nationalparker i en strävan att sätta fokus på naturvärden, men också i att formulera vårt kultur- och naturarv som del i en nationell identitet. Idag är vårt arbete med naturskydd och naturupplevelser del i ett gemensamt globalt arbete.

Men hur har denna kommunikation lyckats? Har ambitionen att skapa engagemang som leder till skydd genom naturupplevelser fungerat? Svenskarna beskrivs ofta som ett folk som älskar natur – ett sekulariserat land där naturen är mångas "kyrka". Allemansrätten och naturskydd har brett folkligt stöd. Samtidigt når vi inte miljömålen om att bevara biologisk mångfald i våra egna landskap. Hur kan vi som för naturens talan röra oss från information och kunskapsförmedling mot dialog, lärande för hållbar utveckling och ett gemensamt ansvar för världen omkring oss? Vi måste utveckla bättre sätt att vidmakthålla och skapa ett än större engagemang för naturens värden och ett hållbart brukande av våra naturresurser.

Freeman Tilden skrev en manual till personalen i de amerikanska nationalparker-na på 1950-talet. Han menade att interpretation, det vill säga kommunikation om natur- och kulturarv skulle betraktas som en slags konstform, ett uttryck som skulle bygga på fakta men utgå från besökarens upplevelse och relation till platsen och bidra till att bredda perspektiv och utmana besökarens tankar.

CNV har i sökandet efter modeller för 2000-talets naturvägledning hittat några verktyg och perspektiv som kan bidra till att göra skillnad. Det handlar om förhållningssätt till kommunikation som beskrivits och utvecklats i samarbete med nordiska och europeiska kollegor, svenska naturum och forskare i miljökommunikation vid SLU. I en av artiklarna lite längre fram i tidningen delar vi med oss av några av dessa ansatser till alla som också tror att kommunikation är ett viktigt strategiskt verktyg för naturvård, nu och i framtiden.

CBM:s forskning och utredningar samt kommunikation med regering, nationella myndigheter, länsstyrelser, kommuner, museer, renägare och fäbodbrukare handlar ofta om de områden som inte är skyddade. Skogs- och jordbruk, infrastruktur, rennäring, energiproduktion och andra typer av markanvändning är i fokus för våra studier. I takt med att jordens befolkning ökar och en större andel flyttar in i städer så blir omsorgen om biologisk mångfald i alla miljöer en viktig angelägenhet och kommunikationsfråga. Hänsyn till biologisk mångfald behöver integreras i alla delar av samhället.

I en tid när vi inte lyckats hindra den globala utrotningen av ekosystem och arter finns det ett stort behov av god information om läget. Till exempel sådan som produceras genom data- och informationsproducerande enheter som till exempel Artdatabanken, Svenska LifeWatch och Programmet för fortlöpande miljöanalys vid SLU. Men för att skapa relevans och mening behöver informationen diskuteras gemensamt i ett konkret sammanhang. Här kan organisationer som arbetar i gränslandet mellan universitet, myndigheter och omvärld, som CNV och CBM, vara med bidra till processer som utvecklar, och visar nya vägar och förhållningssätt för, kommunikation som ökar viljan att agera för att skydda och hållbart använda vår natur.

Läs mer:

Thunlid, A., (2015). Spindeln i nätet eller främmande fågel? CBM:s roll som hybridorganisation. *Biodiverse* nr 3-4.

Tilden, F., (1957). *Interpreting Our Heritage*. University of North Carolina Press.

Foto: Lars Hallgren

Den reflekterande naturvägledaren

Hur skapas och underlättas mötet med naturen? Traditionellt handlar naturvägledning ofta om att förmedla faktakunskap. Men senare tids forskning föreslår att vi fokuserar på förutsättningar och möjligheter i samspelet mellan guide och deltagare. Ett samspel som är avgörande för vilken mening mötet med naturen får. Genom att göra plats för dialog och fördjupat tänkande kan vi stimulera deltagare till egen reflektion – och på så sätt bidra till att göra skillnad.

”Är detta natur- eller kulturarv?” frågar Peder som guidar en grupp i Tyresta nationalpark. Deltagarna ser undrande ut, detta är ju urskog, självklart natur och inte kultur.

”Titta på märkena på träden –de är stämplor som gjordes inför en planerad avverkning i början av 1930-talet.” Berättelsen om Tyresta nationalpark är inte bara berättelsen om ett stort stycke biologiskt värdefull natur nära Stockholm. Peder lyfter också hur markägaren Emma Sofia Dahlgrens engagemang för skogen på 1930-talet så småningom resulterade i att området blev nationalpark. Hans poäng är att naturskydd är ett mänskligt fenomen och ett slags kulturarv som deltagarna själva kan vara del i och bygga vidare på för framtiden.

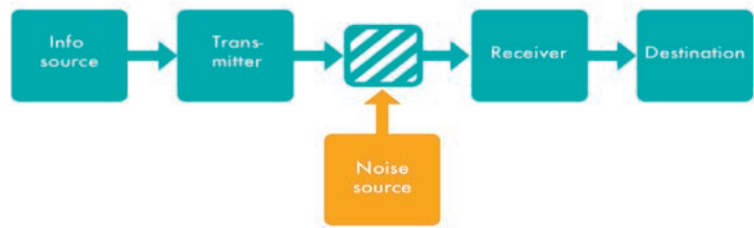
GUIDENS MÖJLIGHETER

Av tusentals möjliga berättelse om Tyresta nationalpark har Peder valt att fokusera på just detta perspektiv. Man kan också säga att han har ”valt” sin egen och deltagarnas roller i mötet med varandra och skogen, genom att ställa sig några frågor inför mötet med dem: Är det han själv som är i fokus eller bjuds deltagarna in till frågor och reflektion? Är han en expert som föreläser för gruppen? Är han deltagarnas medupptäckare eller drar han sig tillbaka och ger plats för ett samtal mellan deltagarna? Kanske rör han sig mellan alla dessa roller. En skicklig naturvägledare är medveten om hur olika sätt att se på kommunikation påverkar våra val och vår idé om vad vi kan åstadkomma i mötet med besökare. Oavsett om formen är en guidad tur, en naturstig med tema ekosystemtjänster, en audio-guide om fåglar eller meditation i en glänta.

Centrum för naturvägledning söker och provar modeller för kommunikation som kan vägleda och stötta naturvägledare som, i denna reflekterande yrkesroll, möter människor på plats i landskapet. De senaste åren har arbetet fördjupats i samarbete med forskare i miljökommunikation vid SLU och projektet *Planering av kulturarvsinterpretation* som finansierats av Riksantikvarieämbetet.

FÖRMEDLING ELLER SOCIAL INTERAKTION

Inom natur- och kulturmiljövård talar man traditionellt om betydelsen av information eller förmedling till allmänheten. Så också i den offentliga definitionen av naturvägledning från början av 1990-talet som slår fast att naturvägledning handlar om ”förmedling av kunskap och känsla”. Begreppet används ofta i sammanhang som handlar om

Shannon och Weavers klassiska modell från 40-talet beskriver överföring av information mellan sändare och mottagare. Faktorer som påverkar denna överföring negativt identifieras enligt författarna som brus.

att bidra till engagemang för natur- och kulturarv: ”Om vi (som vet mycket!) bara får tillfälle att berätta för besökare i naturen (som inte vet så mycket!) om de värden som finns här, så kommer de både att känna för och vilja bevara naturen för framtiden.” De som berättar om natur är ofta engagerade biologer med fokus på arter, livsmiljöer och dynamik i natur – det som en biolog vill dela med sig av. Kvittot på en lyckad guidning har mätts i antal arter man sett eller de biotoper man identifierat.

Både deltagare och guider har ofta varit nöjda med denna ordning. De intresserade deltagarna har fått ta del av guidens kunskap (ibland har de kanske mött en artkunskapens virtuos!). När samma expert skrivit foldrar och producerat skyltar, så har utformning och innehåll ofta styrts av idén om den faktabaserade förmedlingen. Modellen med överföring av faktakunskap – från sändare till mottagare – används i många sammanhang och faller väl in i Shannon och Weavers klassiska modell för att beskriva kommunikation. Om överföringen misslyckas beror det, enligt modellen, på ”brus” – till exempel att guiden talar otydligt eller vid fel tillfällen så att deltagarna helt enkelt inte uppfattar vad som sägs. Lösningen blir då att tala tydligare vid rätt tillfällen.

Ett alternativt sätt att förstå kommunikation är som ett ömsesidigt växelspel, där mötet mellan guide, naturfenomen och besökare sker i en social interaktion. Ett samspel där deltagarens egen förståelse, språk för att sätta ord på upplevelsen, idéer om mötet med guiden och det som händer i relation till de andra deltagarna är minst lika avgörande för meningskapandet som guidens väl

Kommunikation kan i en annan modell förstås som ett ömsesidigt växelspel i en social interaktion. Den interpretativa triangeln beskriver relationen mellan deltagare, media och fenomen.

Fakta: Tildens teser

Freeman Tildens teser, med rötter i upplysningsstradition och romantik, kom att samla och ge identitet till en hel yrkeskår inom natur- och kulturvägledning. Idag finns utbildningar, certifieringar, och stora yrkesorganisationer i till exempel Nordamerika, Europa och Australien och intresset växer ständigt i ett internationellt nätverk. Området beforskas främst inom kommunikationspsykologi och samhällsvetenskap kopplad till naturresurshushållning.

uttänkta manus. Guiden i sin tur äger sitt språk för att beskriva exempelvis urskog, egna idéer både om vad som är viktigt att uppmärksamma och om vilka besökarna är. Både guiden och deltagarna tolkar i växelspel det som sker utifrån frågor som ställs och annat som händer i mötet. Den interpretativa triangeln beskriver denna relation.

INTERPRETATION SOM FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL KOMMUNIKATION

Interpretation är ett förhållningssätt till kommunikation med rötter i USA:s nationalparker på 1950-talet. Journalisten Freeman Tilden fick då i uppdrag att skriva en instruktionsbok till personal som mötte besökare i parkerna. Han reagerade på det han uppfattade som ett ensidigt förmedlingsperspektiv och formulerade sex teser om kvalitet i det han kom att kalla interpretation, eller tolkning av natur- och kulturarv. Interpretation enligt Tilden är ett slags konstnärligt uttryck – en tolkning av platsen, som

likt musik, poesi och teater strävar efter att röra sig från det enskilda till helheter och tvärtom. Han poängterade betydelsen av intresse för deltagaren och det som uppfattas som relevant för och relaterar till besökarens erfarenheter och intressen. Att interpretation alltid strävar efter att stimulera och utmana till reflektion, och att bidra till att besökaren upptäcker ”större sanningar”, baserade på, men bortom fakta.

En av de mer tongivande personerna i den traditionen är professor Sam Ham, USA. Han har under några år varit gästforskare vid SLU och samarbetat

med CNV och svenska naturum. 2013 gav han ut boken *Interpretation – making a difference on purpose* där han samlat erfarenheter och slutsatser efter ett yrkesliv med fokus på interpretation. Ham utgår ifrån att de allra flesta naturvägledare vill ”göra skillnad” och lyfter fram Tildens ”provokation eller utmaning” som en central kvalitet för att bidra till detta. Med bas i kommunikationspsykologisk teori visar han hur det som kan göra interpretation till mer än underhållning och faktaöverföring är dess förmåga att stimulera deltagare till eget tänkande. Den tematiska interpretation som Ham förespråkar sätter fokus på ett bärande tema som verktyg för detta. En röd tråd eller sensmoral, där guide och besökare kan ”mötas”. Genom reflektion kring temat kan attityd- och beteendeförändringar ske, som i sin tur kan ”göra skillnad”, menar Sam Ham.

Många naturvägledare i Sverige välkomnar Hams teorier. Inte minst idén om hur teman kan bidra till att flytta fokus från faktaöverföring till aha-upplevelser. Tematisk interpretation avslutas inte med ett kunskapstest utan snarare med en fråga om vilka tankar som rör sig i huvudet på deltagaren. Vad som är en ”lyckad guidning” mäts, med den måttstocken, inte bara i besökarnas kunskap om vilka arter som finns i Tyrestaskogarna utan också i hur besökarna till exempel resonerar om enskilda människors engagemang i naturvård.

LÄRANDE FÖR HÅLLBAR UTVECKLING

Men, invänder andra, för mig handlar kvalitet om att inte kommunicera alls: om att guida till ordlösa upplevelser som bygger relationer mellan människa och natur. I Tyresta ordnar man mindfulness-övningar med skogen som fysiskt rum för besökare. Guider beskriver syftet inte bara som en hälsovårdande aktivitet utan också som ett insteg i ett relationsskapande med platsen och naturen.

Fakta: Sam Hams TORG-modell

TORG = Interpretation ska vara Tematisk, Organiserad, Relevant och Givande

TEMATISK: Ett tema är den bärande idé som styr din berättelse och hjälper naturvägledare och besökare att sälla i allt det som finns att ta upp. Temat gör det möjligt för er att mötas i tanken.

ORGANISERAD: Kommunicera på ett sätt som gör att guidningar och skyltar lätta att följa – lagom mycket information och fakta ska knyta an till platsen och det man kan uppleva där.

RELEVANT: Men det som tas upp ska också vara relevant för besökaren – både för specialisten, den som är där med sina barnbarn eller den som bara förstrött riktat sin uppmärksamhet mot vägledaren. Genom att uppmärksamma platsens unika värden, vilka deltagarna är och allmängiltiga perspektiv som ansvar, skuld, kärlek och hat kan berättelsen bli meningsfull för många.

GIVANDE: God interpretation ska vara givande att ta del av för besökaren och ge möjlighet till reflektion och engagemang.

Foto: Eva Sandström

Artkunskap är en bristvara i vår tid, men så också att förstå arter i ett större sammanhang. Hackspettar hos naturum Söderåsen.

Foto: Lars Hallgren

Urskogsguidning hos Stiftelsen Tyrestaskogen.

I ett nordiskt projekt om naturvägledning som lärande för hållbar utveckling, som CNV deltagit i, argumenterade forskare för att det krävs mer än upplevelser av natur för att skapa engagemang. Kunskap om platsen, dess historia och värden, med fokus på de vägval som kan göras om dess framtid, beskrevs som en viktig grund för att naturen inte ska reduceras till en kuliss för meditation eller annat friluftsliv, med utövare omedvetna eller oberörda av utarmningen av biologisk mångfald som samtidigt smyger sig på. Möjlighet att delta i naturvård, som att slå en äng, restaurera ett vattendrag eller sätta upp holkar, bidrar till delaktighet, ägarskap och en känsla av att kunna påverka. Det kan fungera som mentalt skydd för en plats men också som lärande för hållbar utveckling.

NATURVÄGLEDNING SOM ARENA FÖR DEMOKRATISK DIALOG

Den tematiska interpretationen och dess fokus på att förändra attityder och beteende har också sina kritiker. Är ett tema vars syfte är att "göra skillnad" på det sättet verkligen ett verktyg för att möta besökare och deras perspektiv? Eller är temat helt enkelt naturvägledarens medel att fokusera på ett perspektiv och utöva makt? Ska inte naturvägledning hellre vara en arena för demokratisk dialog? Jo, säger Sam Ham, allt handlar om vilket syfte du

som initiativtagare har med mötet och det behöver du vara tydlig med, åtminstone för dig själv. Tildens nutida efterföljare, de som kompetensutvecklar personal i nationalparkerna i USA, har de senaste åren fokuserat på att lära ut tekniken "faciliterad dialog". Tanken är att bjuda in deltagare till utforskande samtal om känsliga och värdeladdade frågor i mötet med nationalparkerna och dess personal. Genom en "arch of dialogue" bygger man ett gemensamt rum av förtroende med tydliga spelregler för deltagarna. Med avstamp i besökarnas personliga värderingar samt kontroversiella frågor som parken rymmer görs ett ömsesidigt försök att fördjupa förståelse för olika perspektiv i spannet från det personliga till det allmängiltiga. Vad som händer med dialog-processerna i USA:s nationalparker återstår att se. De kontroversiella frågorna saknas inte under den nya administration som tagit över 2017, men frågan är hur personalens instruktioner kommer att se ut?

CNV tar i handledningen *Dialog för landskap* upp verktyg för alla som är intresserade av att leda samtal i landskap. I mötet mellan människor i natur finns möjligheter till engagemang för och lärande om relationen mellan människa och natur. Oavsett vilken väg Peder och andra naturvägledare väljer i sin kommunikation med besökare – den reflekterande naturvägledaren behövs i vår tid.

Läs mer:

Tilden, F., (1957). *Interpreting Our Heritage*. University of North Carolina Press.

Ham, H.S., (2013). *Interpretation – making a difference on purpose*. Fulcrum Publishing.

Centrum för naturvägledning, 2015. *Dialog för landskap – en handledning*.

(Ytterligare publikationer från CNV finns på cnv.nu)

Nature Interpretation for Children and Young People in the Nordic Countries, TEMA Nord (2013) <http://bit.ly/2kMq3xe>

Läs mer om "The arch of dialogue" i US National Park Services Interpretive Facilitator's Toolkit <http://idp.eppley.org/Interp-Toolkit>

Foto: privat

TEXT:
EVA SANDBERG, CNV

KRÖNIKA: JAN OLOV WESTERBERG

Urbanisering, sanningsrelativism och faktaresistens – tecken i tiden?

Varför det är alldeles särskilt viktigt idag att vi satsar och satsar stort på natur- och miljöinformation?

Denna krönika skrivs samma vecka som USA får sin 45:e president, efter en valkampanj som kommer att gå till historien som en av de mest polariserande hittills. Vi ser tydliga exempel på sanningsrelativism, där eget tyckande ersätter vetande, och faktaresistens, där egna uppfattningar om vad som är fakta inte påverkas av korrekt information.

Världen blir mer och mer polariserad samtidigt som mycket blir bättre i vår värld, avseende fattigdom, läsförmåga, tillgång till rent vatten med mera. Samtidigt blir de rika rikare och tar kontroll över större och större delar av jordens resurser. Vårt ekologiska fotavtryck minskar inte. Vi in-tecknar framtiden. Förlusten av biologisk mångfald, effekterna av klimatförändringen och havens uppvärmning är bara några exempel på effekterna av en grundläggande ekonomisk modell som inte fungerar med världens bästa som ledstjärna.

Samtidigt med detta blir det allt fler människor som bor i städer och tätorter än på landsbygden. I en rapport från FN 2014 lyfts fram att en majoritet av världens befolkning sedan 2005 lever i städer. Situationen i Sverige är likartad. Den tidpunkt när fler levde i stad och tätort än på landsbygden passerades redan ca 1930. Detta kallas ibland för den demografiska brytpunkten.

Majoriteten av alla svenskar idag, ”gamla” som ”nya” föds, växer upp, utbildar sig och dör utanför landsbygden. Allt färre får en direkt koppling till, och erfarenhet av naturen och av landsbygden. Alla har vi en natursyn, men de skiljer sig åt beroende på vår erfarenhetsbakgrund. De av oss som växer upp i staden, kanske aldrig möter de värderingar och de levnadsmönster som många av de som lever på landsbygden har. Hur påverkar detta vår syn på naturen? Och hur påverkar det olika gruppers syn på varandra? Vems värderingar har ”rätten” att

styra? Den stora majoriteten som aldrig har levt nära landsbygdens landskap och i dess näringar, eller de som växt upp där?

Jag är övertygad att vårt sätt att informera om miljö och naturen runt om oss påverkar människors syn på och respekt för både naturen och dess värden och olika grupper. Det är viktigt att finna mötesplatser där medborgare med olika natursyn kan mötas i en respektfull dialog för att vi inte än mer hamnar i ett läge där avståndet mellan grupper leder till ännu starkare motsättningar. Mötesplatser och samtal där vi också lär oss av varandra och med varandra också om enkla saker som ordval. Hur känner vi till exempel inför ordet vildmark?

När vi arbetar med kommunikation kring miljö och landskap, har vi ett stort och viktigt uppdrag. Vi kan bidra till att minska motsättningar mellan stad och land, och att överbrygga de motsättningar som kan uppstå när vi har olika perspektiv på naturen.

Vi är många aktörer som har uppdrag och roller inom området. Vi behöver mötas och diskutera strategier för både hur vi möter varandra och vår omvärld. Detta kan ske hemma hos var och en av oss, och Naturhistoriska riksmuseet erbjuder lokaler och faciliteter för sådana möten, men det måste i första hand ske ute i landskapet i samtal kring konkreta objekt. En samtalsbaserad bevarandekultur, är enligt mig en förutsättning för hållbarhet.

Vi både kan och ska bidra till en minskad polarisering för allas vår överlevnad!

Foto: Mia Åkermarck, Orcais foto

JAN OLOV WESTERBERG

är sedan 2008 överintendent och chef för Naturhistoriska riksmuseet – en viktig mötesplats mellan forskare och allmänhet, och en institution som spelar en viktig roll i internationellt naturvårdsarbete genom att kartlägga världens arter och hur de är besläktade med varandra. I augusti 2016 blev han invald i styrelsen för Internationella naturvårdsunionen (IUCN).

Biologiskt kulturarv lockar fram historierna i landskapet

Landskapet är fullt av historier om människors liv och verksamhet. Inte bara genom de fysiska lämningar vi kan se, utan också genom det biologiska kulturarvet. Växter till exempel, kan ha mycket att berätta om människans historia, bara vi lär oss deras språk.

När man går i naturen och stöter på ett stenröse eller en rad med stenar, börjar många fundera på vad som kan ha funnits där tidigare. Är stenhögen resterna av en jordkällare, en stenröjning efter en odling eller rent av en grav? Är stenraden vad som återstår efter en stengärdesgård eller kanske ena väggen på ett hus? Vi är vana att se sådana fornlämningar som kulturarv efter tidigare generationer.

Det biologiska kulturarvet kan studeras på olika nivåer och i olika skalor:

1. Egenskaper, det vill säga genetiska egenskaper hos en ängsväxt eller fruktsort.
2. Individer, t.ex. ett hamlat eller betespräglat träd.
3. Arter, t.ex. förekomst av blåklint i spannmålsåker.
4. Naturtyper, t.ex. ljunghedar eller ekhagar.
5. Hela kulturlandskap.

Men biologiskt kulturarv, det vill säga natur som berättar om människan, är minst lika intressant. Och om man börjar få upp ögonen för det så kryllar landskapet av historier. Allt från enskilda träd och arter, till hela landskap kan förmedla historier om människans närvaro.

VAD ÄR BIOLOGISKT KULTURARV?

Det biologiska kulturarvet är natur som berättar om kultur. Allt från en spärrgrenig ek, förekomster av gullviva eller en artrik dikesren har historier att berätta, om vi lär oss att tolka hur de formats av människan. Biologiskt kulturarv är:

”...ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad och utveckling förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel”.
(Riksantikvarieämbetet)

Biologiskt kulturarv är en del av biologisk mångfald. Biologisk mångfald beskriver allt levande, både det som formats av människan och det som

är mer naturligt. Den del som har formats av människan och som kan bevaras genom fortsatt brukande och skötsel och utgör det biologiska kulturarvet. På motsvarande sätt är biologiskt kulturarv också en av flera delar av kulturarvet, vilket omfattar alla typer av spår efter tidigare generationer.

ATT FÖRSTÅ BIOLOGISKT KULTURARV

I princip speglar ett stycke natur vid ett visst tillfälle alltid det förflutna – frågan är bara hur långt tillbaka i tiden detta förflutna ligger och vilka förhållanden och händelser som har skapat det?

Eftersom allt biologiskt kulturarv har skapats genom en kombination av naturliga förutsättningar och människans nyttjande av naturen behöver man kombinera historisk kunskap och biologisk kunskap om hur naturen kan ha svarat på människans aktiviteter. Den biologiska kunskapen handlar exempelvis om vilka förhållanden som måste ha gällt för att en viss art ska kunna etableras och stanna kvar eller vilka processer och händelser som kan ha gett upphov till en viss trädstruktur. Den historiska kunskapen sträcker sig från det generella om den region man befinner sig i till det specifika för just den här byn, gården och enskilda platsen i terrängen.

VÄXTERNA BERÄTTAR

Växter hör till de särskilt seglivade organismerna och spåren av tidigare hävd finns kvar förvånansvärt länge i kärnväxtfloran. Överallt där människor levt eller färdats har vi påverkat växtligheten, medvetet eller indirekt. Floran kan därför berätta mycket om människans historia, om vi lär oss att tolka artförekomster och vegetation. Växtlighet finns nästan överallt under den gröna årstiden och kan bli ett slags grundläggande språk för den som försöker förstå naturen.

På nästa uppslag kan du se några exempel på biologiskt kulturarv

Foto: Annika Borg

Foto: Annika Borg

TEXT OCH FOTO:
ANNA WESTIN OCH
TOMMY LENNARTSSON, CBM

Några exempel på biologiskt kulturarv

1 Ofta påträffar man gamla döda skelett av enbuskar. De känns igen på sitt karaktäristiska växtsätt. Alla buskar måste ha ljusa förhållanden och överlever inte i slutna skog. Döda enbuskar ruttnar långsamt och kan under lång tid berätta att skogen tidigare varit gles. (Foto från Gunbyle Upl.)

2 Förutsatt att skogen inte varit avverkad kan man hitta olika spår efter tiden då skogen var mer öppen och använts för bete och husbehovshuggning. (Foto från Assjö Upl.)

3 Många av betesmarkens kärlväxter lever kvar i skogen, långt efter det att betet upphört, ibland ser man bara bladen och på mer öppna ställen kan de också blomma. Slätterfibblan är lätt att känna igen med sina breda rödfläckiga blad i rosett. (Foto från Boda Upl.)

4 Lyften man blicken så kan trädens grenverk visa var öppningarna i skogen varit. Grenarna på sidsidan kan överleva längre och växa sig grova, medan de på skuggsidan snabbare dör. Den här granen har stått i kanten av en skogslucka och har grova grenar på den sida som tidigare vuxit mot solen. (Foto från Västernäs Upl.)

i skog och öppet landskap

5 Inom inägomarken (markerna närmast bebyggelsen, där åker och äng låg) fanns det förr flera olika marker som stod orörda under försommaren. Det har gynnat sådana växter som blommar tidigt och hinner sätta frö innan de slås eller betas av. Gullvivor växer typiskt på ställen som har varit slätteräng eller fredats från bete under försommaren. Här på en åkerholme, som betats historiskt – men inte förrän efter skörden på åkern var avklarad eftersom det saknades hägnad mellan dem. (Foto från Hjälmo Sthlm.)

7 Brandlilja, *Lilium bulbiferum*, är en ganska vanligt kvarstående trädgårdsväxt. Här växer den i en enbuske vid Blekbergs fäbod 600 meter över havet vid Lillhärdal i Härjedalen. (Foto: Mattias Iwarsson)

6 I det öppna kulturlandskapet kan biologiskt kulturarv visa hur markerna har använts tidigare. (Foto från Smedstorp Ög.)

8 Den här asken har flera stammar och har alltså beskurets nära marken (stubbskottsbruk). Man ser även att trädets har hamlat längre upp i kronan, vilket skedde senare. Trädet visar alltså en förändring i användandet, och vi kan försöka tolka orsaken i efterhand. Den vanligaste anledningen till stubbskottsbruk som vi känner till var för att få ved. Poängen med att "flytta upp" beskärningen kan vara att man då kunde låta djuren beta marken utan att de kom åt de färska lövskotten. Hamling brukar också göras främst för att få löv till vinterfoder. (Foto från Tvärnö Upl.)

Värderingar centrala för delaktighet

Hur ska vi hejda utrotningen av arter och förlust av biologisk mångfald? En sak är säker: enbart vetenskapen om att arter systematiskt utrotas genom mänsklig påverkan är inte nog för att vi ska vidta några genomgripande åtgärder. Insikter från kognitionsforskning avvisar upplysningstidens idéer om den rationella människan som, ställd inför fakta, gör medvetna val. Istället påverkas våra individuella och kollektiva beslut ofta av omedvetna faktorer, främst värderingar, som är kopplade till känslor och till vår identitet. Att stärka de värderingar som hjälper oss att värna om naturen är därför en kärnfråga i all kommunikation om biologisk mångfald.

När inre värderingar stimuleras, försvagas yttre värderingar i en sk. gungbräde-effekt (överst). På motsvarande sätt försvagas inre värderingar när de yttre stärks (mitten). Stimuleras inre och yttre värderingar samtidigt, kan förvirring eller obehag uppstå.

Våra värderingar fungerar som ett slags inbyggd kompass som avgör hur vi väljer, vad vi menar är viktigt och värdefullt, rätt eller fel. De påverkar våra val, attityder och beteenden, ofta omedvetet. Det är värderingarna som motiverar oss; de är våra drivkrafter och en viktig del av vår identitet. Fakta och information som utmanar identiteten avvisas eller motsägs och kan till och med bidra till att förstärka ett motstånd mot att ta in problemet ("alternativa fakta"). Varför biologisk mångfald bör bevaras är en fråga som forskare och filosofer har ägnat spaltkilometer åt och har många svar på. Mindre känt är att hur vi tänker och kommunicerar detta "varför" i hög grad påverkar vår motivation att bevara naturen. Eftersom värderingarna är så viktiga för vårt handlande behöver vi förstå deras roll, om vi framgångsrikt vill påverka människor att något håll, exempelvis i riktning mot att uppskatta och bevara naturen.

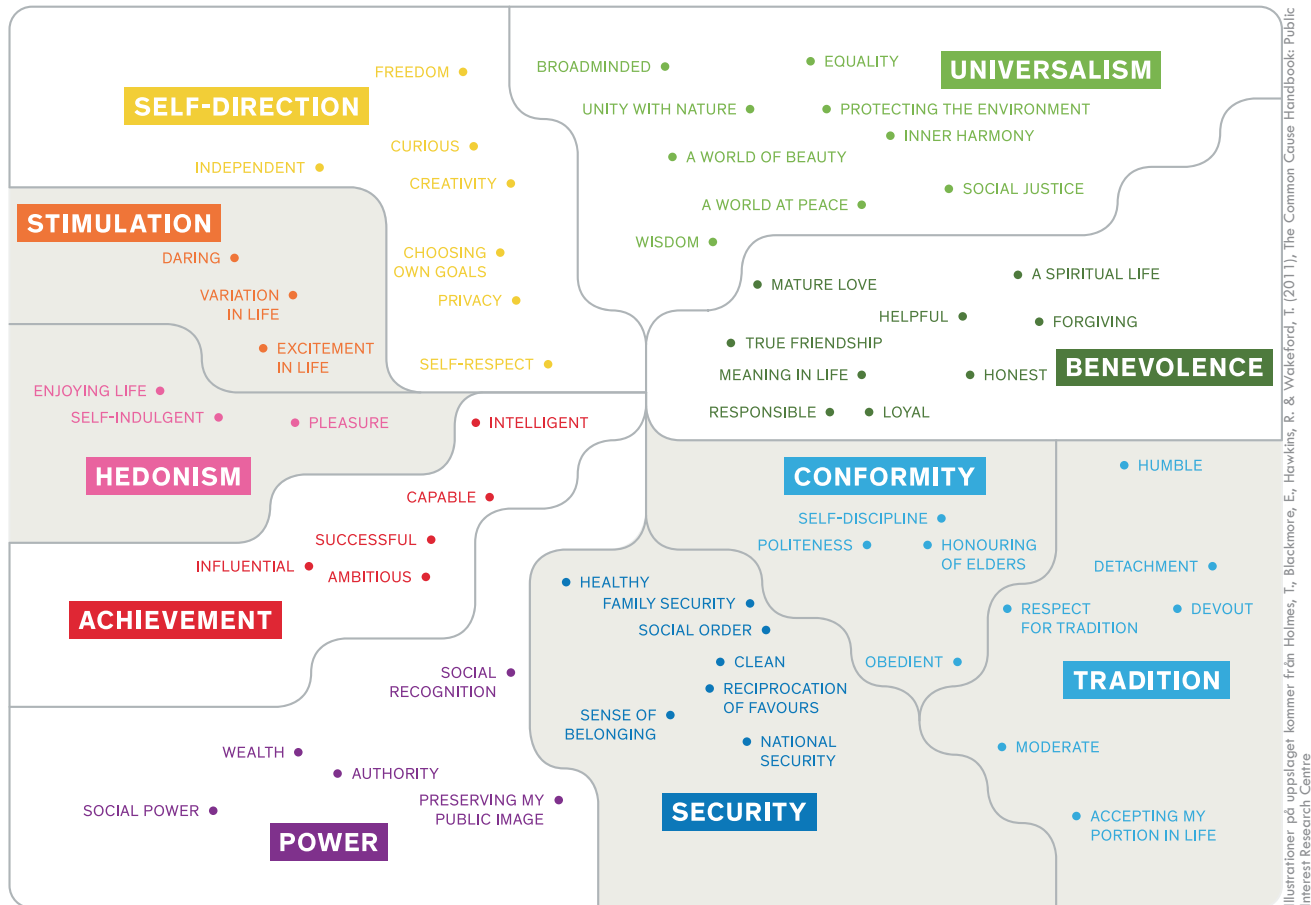
Socialpsykologer har identifierat ett antal värderingar som verkar vara universella; de finns hos alla människor. De har också funnit att dessa värderingar befinner sig i ett dynamiskt samspel med varandra. En del värderingar är lätta att hålla samtidigt, andra är svåra. Det är till exempel sannolikt att en person som tycker att jämlikhet är viktigt, samtidigt prioriterar öppenhet, medan det är osannolikt att denna person håller makt eller auktoritet särskilt högt.

De grupper av värderingar som är särskilt intressanta om vi är intresserade av biologisk mångfald,

eller hållbarhetsfrågor generellt, är inre respektive yttre värderingar. De inre värderingarna kan delas in i grupperna självständighet, välvilja och universalism. De hjälper oss att engagera oss för naturen och andra människor, de är starkt associerade med beteenden och attityder som relaterar till att vi är del av en större helhet. De yttre värderingarna kan på motsvarande sätt delas in i grupperna makt och prestation. Dessa är associerade med egenintresse och minskar vår vilja att agera för andra eller sådant utanför oss själva.

Värderingarna kan skifta, ganska fort till och med. Man kan tänka på värderingar som ett slags muskler: de blir starkare av att användas. Om en värdering stimuleras, till exempel genom att vi påminns om den, då blir den momentant starkare. Detta sker hela tiden, genom reklam, media, politiska processer, människor i vår närhet som vi lyssnar på, etc. Om vi ofta exponeras för till exempel reklambudskap om att det är viktigt hur vi uppfattas av andra, då blir status viktigare för oss. Och, eftersom värderingarna är i samspel med varandra, så medför sådan stimulering (priming) att andra värderingar blir mindre viktiga i en sorts gungbräde-effekt. Kommunikation med ekonomiska förtecken är ett tydligt exempel på detta. Pengar är starkt associerade med yttre värderingar, särskilt makt. När vi tänker på pengar stimuleras och stärks dessa värderingar. På grund av gungbräde-effekten sker detta på bekostnad av värderingar som är till större stöd för samspel med

INTRINSIC VALUES

Illustrationer på uppslaget kommer från Holmes, T., Blackmore, E., Hawkins, R. & Wakeford, T. (2011), The Common Cause Handbook: Public Interest Research Centre

EXTRINSIC VALUES

En kartläggning av drygt 64.000 personer i nästan 70 länder visar att det finns ett antal universella värderingar hos människor. Dessa värderingar är mer eller mindre besläktade med varandra och kan delas in i inre värderingar (intrinsic values) och yttre värderingar (extrinsic values).

naturen och andra människor. Tankar på pengar gör alltså sådant som skydd för naturen, jämlikhet och social rättvisa mindre viktigt för oss, och vi blir mindre motiverade att agera för exempelvis skydd av biologisk mångfald. Detta tål att beaktas i till exempel kommunikationen av ekosystemtjänster. När vi uppfattar att människor enbart drivs av ekonomiska incitament och därför kommunicerar det som motiv till naturskydd, då blir det alltså en självuppfyllande profetia.

Förståelsen av värderingers roll i kommunikation innebär att det blir oerhört viktigt att vi som kommunikatörer är medvetna om vilka värderingar vi bygger våra budskap på. Vad är det vi vill ska uppfattas som viktigt? Hur motiverar vi våra förslag? Att stärka de inre värderingarna är en strategiskt viktig åtgärd för att värna om biologisk mångfald, oavsett vilken hjärtefråga vi själva driver eller kommunicerar.

Organisationen **Public Interest Research Centre i Wales** har tillsammans med nätverket **Common Cause** analyserat kommunikationen hos 13 brittiska bevarande- och naturvårdsorganisationer. Här är deras rekommendationer för kommunikation om naturen:

Försök att:

- visa hur fantastisk naturen är
- dela upplevelser i naturen
- tala om människor och samhälle också
- uppmuntra kreativitet och handling.

Undvik att:

- betona budskap om hot och förlust
- motivera med hjälp av makt, prestation, pengar
- motivera med hjälp av motstridiga värderingar.

Läs mer om värderingar på www.valuesandframes.org

Illustrationerna på uppslaget baserar sig på forskning från publikationerna:

Schwartz, S.H. (1992). *Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. i M.P. Zanna, ed. "Advances in Experimental Social Psychology", 25. Orlando: Academic Press, sid. 1-65;

Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press

Foto: privat

TEXT:
PELLA LARSDOTTER THIEL,
EKOLOG, NATURVÄGLEDARE
OCH DEL AV COMMON
CAUSE INTERNATIONAL
NETWORK

I korthet

Digitalt först

Naturvårdsverket har fått i uppdrag att verka för smartare miljöinformation. Uppdraget är en del i en större satsning från regeringen, *Digitalt först*, som syftar till att digitalisera den offentliga sektorn och därmed skapa en enklare, öppnare och effektivare offentlig förvaltning. Regeringen ser miljöinformation som en strategisk resurs i samhället, för såväl företag som för individ och myndighet.

Naturvårdsverkets roll är att leda arbetet med att förbättra tillgängligheten av miljöinformation genom att samverka kring befintlig information men även utveckla ny.

Syftet är att nå en ökad användning av miljöinformation, att bidra till att möta klimatutmaningen samt att nå de nationella miljö kvalitetsmålen och generationsmålet. I uppdraget ingår bland annat att samverka med myndigheter och kommuner, och arbeta mot gemensamma standarder för digital samverkan inom miljösektorn.

Naturvårdsverket informerar om regeringsuppdraget och hur arbetet går via ett regelbundet återkommande informationsmejl.

Natur för alla

Hur får man människor, framför allt i den unga generationen, i alla delar av samhället över hela jorden att anknyta till naturen och agera för dess bevarande? Fröet till den globala satsningen Nature for all planterades 2008, och fick 2016 sin nuvarande form. Det är den globala naturvårdsunionen IUCN (International union for conservation of nature) som vill inspirera och uppmuntra till att vi alla får bättre kontakt med naturen. För på så vis kommer vi att bli mer rädda om den. Till exempel har man lanserat utmaningen "Vitamin N" – för att inspirera till och förstärka idéer som ger barn mer utav denna viktiga vitamin – Naturen. Över 10.000 postningar på Instagram och ännu mer på Facebook och Twitter kom in, med tips på naturorienterande aktiviteter för familjer och organisationer.

Foto: Håkan Ljunén

Harmony with nature: FN firar Moder jords dag 22 april

På uppdrag av FN:s generalförsamling pågår sedan några år ett arbete för naturens rättigheter, med bland annat internationella förespråkare för ekocidlagstiftning. Målet med FN-processen, som kallas *Harmony with nature*, är att utforska alternativa vägar mot ett hållbart samhälle. Grundtanken är att gå ifrån synen på naturen som en egendom som kan utnyttjas, till ett subjekt med rättigheter. Initiativet till arbetet kom ursprungligen från Brasilien, som föreslog att FN skulle inrätta en internationell dag för Moder jord. Så skedde 2009 och sedan dess har FN arrangerat årliga konferenser kring Moder jords

rättigheter den 22 april. Med detta initiativ uttryckte medlemsländerna sin övertygelse om att det är nödvändigt att främja harmoni med naturen för att uppnå rätt balans mellan de ekonomiska, sociala och miljömässiga behoven nu och i framtiden.

Processen anges som ett sätt att arbeta med implementeringen av FN:s hållbarhetsmål nr 12.8, som ska "Säkerställa att människor överallt har tillgång till relevant information och medvetenhet för hållbar utveckling och livsstilar i harmoni med naturen."

Foto: Anna Maria Wrempe

Skötsel av kulturpräglad natur

– kompetensutveckling om ekologi, historia och praktisk förvaltning i odlingslandskapet

Foto: Anna Maria Wrennp

Allt fler studier visar att vi förlorar biologisk mångfald inte bara genom upphörd hävd utan också i marker som sköts.

Vi tror att det behövs tillfällen att mötas, utbyta erfarenheter och ta del av den senaste forskningen för att lyckas bevara arter och livsmiljöer, inte minst i skyddade områden. Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Centrum för biologisk mångfald gör därför en ny satsning på *Skötsel av kulturpräglad natur* i form av en kompetensutveckling om ekologi, historia och praktisk förvaltning.

Det övergripande syftet är bättre bevarande av biologisk mångfald och kulturmiljövärden i landskapet. Detta vill vi nå genom att lära oss mer om lokalt anpassad skötsel som bygger

på kunskap om sambanden mellan naturtypernas ekologi och deras historia.

Satsningen innehåller en serie kurser där vi fördjupar oss i olika skötselformer och kulturpräglade naturtyper, och som utformas i samarbete med länsstyrelser. Målgruppen är dem som arbetar med att planera och genomföra skötsel, framför allt i skyddade områden.

Målet med kurserna är att deltagarna ska tillägna sig ett reflekterande, kreativt och kunskapsbaserat arbetssätt vid förvaltning av landskap, baserat på integrering av de tre komponenterna ekologi, historia och praktiska förutsättningar.

Läs mer på:
www.slu.se/kulturpraglad_natur

Gilla naturen!

Nu lanseras ett läromedel och en tävling om att upptäcka, uppskatta och uppmärksamma barnens natur. Skolklasser i årskurs 4–6 kan vinna en resa till en av Sveriges nationalparker och finalbidragen blir en utställning om barns tankar om naturskydd på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm.

Läromedlet kopplar till läroplanen och består av lärarhandledning med övningar, faktablad och film. I tävlingen fotograferar eller filmar eleverna sin favoritplats i naturen och skriver en motivering varför de tycker det är viktigt att skydda platsen. Tävlingen pågår till och med sista september.

Gilla naturen är ett samarbete mellan CNV och Naturhistoriska riksmuseet. Naturvårdsverket är huvudfinansierare. Läromedlet har tagits fram i samarbete med Naturskoleföreningen.

Läs mer på www.gillanaturen.se

Växande nätverk av väktare

Foto: Gerit Olsson/Scandinavia

Att deltagarna känner sig motiverade och engagerade, det är grunden till en lyckad dialog. Därför kan kontinuerlig återkoppling via sociala medier om stort och smått spela en viktig roll för samverkan. Det menar Kjell Bolmgren, som är samordnare för Svenska fenologinätverket, ett nätverk som fått stor spridning inte minst genom sociala medier. I grunden handlar det om behovet att veta mer om hur klimatförändringarna påverkar naturen. Samtidigt skapas ett intresse för naturen och dess skiftningar.

Första året fick man in fyra tusen observationer. Förra året, 2016, kom det in 22 000 rapporter från 300 fenologiväktare till Naturens kalender.

Naturens kalender startade som initiativet *www.blommar.nu* för nio år sedan. Den bärande tanken är att vi behöver mer kunskap om hur klimatförändringarna påverkar naturen, för att till exempel kunna förutse hur naturen kommer att påverkas framgent.

För att kunna göra detta krävs mängder av data, kontinuerligt och från hela landet. Det finns inte någon chans att något universitet eller annan myndighet skulle kunna avlöna forskare till att samla in all denna data. Så Kjell och hans kollegor vände sig till allmänheten för att få hjälp. Och det visade sig att allmänheten är väldigt villig att hjälpa till – om det finns någon som i andra ändan tar emot deras data, uppmuntrar och återkopplar. Och det kräver en strategi och ett klart uttänkt sätt att arbeta i de kanaler som man använder.

– Den stora framgångsfaktorn är att de som deltar känner sig motiverade, och på så sätt skapa ett samtal, säger Kjell och förtydligar att med samtal menar han till exempel det utbyte av information som brukar uppstå på sociala medier.

Tillsammans med Ola Langvall (SLU) och Åslög Dahl (Göteborgs universitet) tog Kjell Bolmgren initiativ till ett symposium 2008 för att lansera idén till frivilligbaserad datainsamling om vårtecken, hösttecken och annat i naturens kalender. I början handlade det också om tajming. Vintern 2008 när Svenska fenologinätverket startade sin

satsning på medborgarforskning hade varit mild. Vårtecknen var osedvanligt tidiga och det var inte svårt att motivera behovet av mer data för att analysera klimatförändringarna. Länsstyrelserna kom med i ett tidigt skede, och de insåg också att insamling av vårtecken är ett enkelt och konkret sätt att nå ut med en komplicerad fråga som klimatfrågan.

När Kjell Bolmgren föreslog en utveckling på Facebook fanns det både nyfikna och skeptiska röster – ska universitetet verkligen finnas på den arenan? Sociala medier började vid den här tiden användas allt bredare, och det var lämpligt att haka på den förändringen för just detta syfte, tyckte Kjell.

– Vi forskare är väl inte vana att arbeta så populärt, men jag kände att jag ville testa, berättar han.

Hans arbete handlar framför allt om att rekrytera frivilliga datainsamlare, så kallade fenologiväktare, till det paraply som numer kallas Naturens kalender och som består av flera olika kalendrar: Växtkalendern, Fågelkalendern och Bikalendern. Till skillnad från nätverkets satsningar Vårkollen och Höstförsöket, som genomförs under avgränsade perioder, förbinder sig fenologiväktarna till dessa ”kalendrar” att följa en gemensam instruktion, som gör att observationer blir jämförbara mellan platser, personer, arter och år, och därmed blir extra värdefulla.

Att ha hand om ett nätverk på sociala media är en verksamhet som kräver uppmärksamhet dygnet runt, året om. Det finns alltid risk för spam och folk som går över gränsen i kommentarsflödena, för

Fenologi (från grekiskans *phainesthai*: komma i dagen, bli synlig), botanisk och zoologisk term för läran om de periodiska företeelsernas uppträdande inom växt- och djurriket.

Foto: Wivika Johansson

Foto: Jonas Forsberg/Holm

Foto: Dan Karlsson/Azore

Naturens kalender består av Bikalendern, Fågelkalendern och Växtkalendern. Den långsiktiga miljöövervakningen inom dessa olika kalendrar genomförs av frivilliga och professionella så kallade fenologivaktare.

att inte tala om att man i regel förväntar sig snabb respons på inlägg. Hur hinner Kjell med?
– Jag avsätter tid till att hantera alla flöden. Idag ägnar jag mig åt det några timmar ett par dagar i veckan. Det var mycket mer i uppbyggnadsfasen än vad det är nu. Nu drivs aktiviteten i grupperna i huvudsak av deltagarna själv och jag kan glädjas åt den mötesplats det har blivit för naturintresserade. Som administratör får jag också mycket hjälp. Om det kommer något olämpligt in på något av flödena tar det inte många minuter innan jag hör om det på något sätt. Jag försöker ha tydliga gränser för vad som är ok och inte i dessa flöden, och jag är nog med att tacka för den hjälp jag får att göra Naturens kalender till en trevlig plats!

Foto: Jenny Svends-Gillner

I Höstförsöket, som genomförs årligen sedan 2013, har tusentals skolelever deltagit och skickat in data om höstlövsfärgernas utveckling. Det är ett sätt att ge elever uppmuntring till att vara ute i naturen året runt, och ge dem chansen att kunna delta i riktig forskning om klimatförändringens effekter. På bilden kollar Kjell Bolmgren in lönnens höstlöv.

naturens kalender

Naturens kalender drivs av Svenska fenologinätverket, som är ett nätverk med flera universitet, myndigheter och föreningar. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, är nätverkets huvudman och Kjell Bolmgren på SLU är samordnare. Målet är att vara ett långsiktigt, landsomfattande nätverk som samlar in, tillhandahåller och presenterar data om naturens kalender.

Gillar du att följa med i årstidernas växlingar är du varmt välkommen att delta!

Läs mer på

www.naturenskalender.se

Foto: Jörgen Wisman

TEXT:
ANNIKA BORG, CBM

CBD och kommunikation om biologisk mångfald

Illustration: Fredrik Saarkoppel

Senast 2020 ska människor vara medvetna om den biologiska mångfaldens värden, och om åtgärder de kan vidta för att bevara och nyttja mångfalden på ett hållbart sätt. Målet gäller för alla människor i samhället, från allmänheten till de högsta beslutsfattarna. Detta enligt Mångfaldskonventionens strategi för det globala arbetet med målen för biologisk mångfald.

Det är inte lätt att kommunicera om biologisk mångfald, det slås fast av Konventionen om biologisk mångfald (CBD) i ett partsmötesbeslut redan år 2002. Jämfört med klimat och koldioxid är biologisk mångfald svårdefinierat, komplext och mångtydigt. Trots det har CBD identifierat kommunikation, undervisning och medvetandegörande om biologisk mångfald som avgörande för konventionens genomförande, och beslutat om ett globalt initiativ för detta (CEPA – Global initiative on communication, education and public awareness). Vid partsmötet 2006 togs ett beslut om prioriterad verksamhet för att genomföra CEPA, däribland upprättandet av nationella strategier för kommunikation, undervisning och medvetandegörande, kartläggning av kunskaps- och kommunikationsbehovet, formulering av lättillgängliga budskap om biologisk mångfald, engagerandet av medierna, och en översyn av utbildningen i skolor och universitet.

Genomförandet av CEPA i världens länder har dock gått trögt, och i stort sett varje CBD-partsmöte har upprepat behovet att få något gjort. Därför formulerade CBD sitt CEPA-relaterade mål om att människor

ska vara medvetna om den biologiska mångfaldens värden, och om åtgärder de kan vidta för att bevara och nyttja mångfalden på ett hållbart sätt. Det är inte uttalat hur måloppfyllelsen ska mätas, men möjliga indikatorer skulle kunna vara graden av medvetande om, och attityder till biologisk mångfald, uppmätt genom enkäter eller intervjuer.

Ett närmare studium av CBD:s beslut och mål om CEPA visar att det är en mycket komplex verksamhet som efterlyses. Målgrupperna som nämns är högst varierande, från personen på gatan till barn och ungdom, företag, branscher och sektorer, intresseorganisationer, myndigheter, regeringen, den akademiska världen, och urfolk. Det handlar om att förmedla kunskap om biologisk mångfald och dess värden i bredaste bemärkelse, så att människors, företags och myndigheters attityder och agerande förändras. Det handlar också om stödja det som tidigare kallades för sektorsintegrering och nu ofta benämns mainstreaming av biologisk mångfald. Frågor om bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald ska föras in i alla samhällssektorer. Här finns alltså en mycket tydlig agenda om att förändra människors sätt att tänka, för deras eget bästa. Frågan är hur framgångsrik en

Foto: Åke Berg

sådan kampanj kan bli. Trots att frågor om kommunikation ofta kopplas ihop med processer för lokalt deltagande och inflytande så är det påtagligt hur enkelriktad den kommunikation som förespråkas ter sig. Istället för att bygga på människors existerande kunskap om och värdering av biologisk mångfald tycks det som att budskapet ska komma ovanifrån. Det är säkerligen så att det behövs mer och bättre utnyttjad kunskap om biologisk mångfald i samhället för att CBD:s mål ska kunna nås, men processen för att förmedla den kunskapen är nog inte så enkel som det kan se ut i CBD-besluten.

SITUATIONEN I SVERIGE

Det finns ingen övergripande strategi för implementeringen av CEPA i Sverige, och flera komponenter saknas helt, till exempel kartläggning av kunskaps- och kommunikationsbehovet, en översyn av utbildningen i skolor och universitet, och indikatorer för uppföljning av CBD-målet. Regeringens proposition om biologisk mångfald (prop. 2013/14:141) utgör Sveriges nationella strategi och aktionsplan för biologisk mångfald, inklusive CEPA. Kärnan i regeringens åtgärder är ett etappmål som säger att "senast 2018 ska betydelsen av biologisk mångfald och värdet av ekosystemtjänster vara allmänt kända och integreras i ekonomiska ställningstaganden, politiska avväganden och andra beslut i samhället där så är relevant och skäligt". Åtgärder för att nå målet inkluderar ett forskningsprogram med sju projekt som analyserar värdet av ekosystemtjänster och en kommunikationssatsning som leds av Naturvårdsverket. Bland annat har en guide för värdering av ekosystemtjänster producerats, och ett nätverk av samhällsaktörer har etablerats, för "tvärssektoriella lärande- och deltagarprocesser" och för att "etablera ökad samsyn" om

betydelsen av att ha fungerande ekosystemtjänster i samhället. Nätverkets runt 50 deltagare ska fungera som "vidareförmedlare" av kunskap till kommuner, länsstyrelser, areella näringar, och

bygg- och infrastruktursektorn. Naturvårdsverkets bedömning är att regeringens etappmål kommer att vara uppnått till år 2018, men nätverkets deltagare tror att det kommer att ta längre tid, även om de redan nu rapporterar att de inom sina respektive sektorer medverkat till en förändrad syn på ekosystemtjänster.

I flera andra processer har kommunikation och lärande om biologisk mångfald identifierats som framgångsfaktorer. Det gäller till exempel arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur, och genomförandet av EU:s förordning om invasiva främmande arter. Naturvårdsverket gör en satsning på kommunikation och kunskaps-spridning om främmande arter, dels för att personer och företag som nu hanterar de främmande arter som EU vill förbjuda ska få veta vilka regler som nu gäller, och dels för att de ska få förståelse för de åtgärder som bedömts som nödvändiga för att skydda inhemska djur och växter. Risken är att EU-förordningen får motsatt effekt, om personer som idag har svartlistade djur och växter helt enkelt släpper ut dem, för att snabbt göra sig av med ett problem som EU skapat.

Etableringen av Centrum för biologisk mångfald, långt innan CBD:s CEPA-strategi antogs, kan också ses som ett uppfyllande av CBD:s kommunikationsbehov. CBM har sedan start arbetat med kunskap om biologisk mångfald, och paketerat kunskapen för olika användare i samhället, och vi har drivit kommunikationsprocesser med en lång rad aktörer, vilket bidragit till mainstreaming av biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Även CNV har uppdrag som anknyter till kommunikation om biologisk mångfald och ekosystemtjänster. CNV samordnar också arbetet i nätverket *Naturens år* som samlar naturvårdsorganisationer kring temat ekosystemtjänster.

Foto: Annika Borg

TEXT:
TORBJÖRN EBENHARD,
CBM

Biologisk mångfald mitt i strömmen

Hur kan biologisk mångfald, klimat och andra viktiga miljö- och naturvårdsfrågor hamna mitt i samhällsströmmen, inte bredvid? Frågan diskuteras nu inom forskning och praktik internationellt under rubriken mainstreaming.

På den insydda lappen i min T-shirt står att bomullen odlas så att pollinerare gynnas. På relevanta matvaror finns det en biologisk mångfalds-märkning. Alla viktiga vägrenar sköts för att gynna rödlistade arter. Offentliga och kommersiella fastighetsägare gynnar biologisk mångfald på sina tomter. Alla partier har en medveten politik för att gynna biologisk mångfald. Varje art vi utrotar uppmärksammas i media och vi har allmänt accepterade ceremonier där vi sörjer förlusten. När vi lyckas rädda en hotad art så hissar vi flagg och firar detta nationellt.

Det ovanstående är ett exempel på hur så kallad mainstreaming av biologisk mångfald skulle kunna ta sig uttryck. Det innebär att hänsyn till biologisk mångfald integrerats i stora delar av samhällskroppen, i dess funktioner och tankeströmningar. Från nationell politik och finanser till privata sfärer. Mainstreaming av biologisk mångfald är ett viktigt mål för den samhällsomställning som måste ske för att jorden ska hålla på sikt – som ett fungerande biologiskt, kemiskt och geologiskt system och som livsrum för mänskligheten. Mainstreaming är politiskt fastlagd i konventionen om biologisk mångfald (CBD) och i EU:s politik. Sedan 1980-talet har sektorsintegrering varit målet för svensk miljöpolitik och måste vara en viktig del för att nå det svenska generationsmålet.

ATT SE SIG SJÄLV OCH ANDRA

De nätverk av skyddade områden som skapats, såsom nationalparker, naturreservat och biosfärsområden, är otillräckliga för att stoppa förlusten av biologisk mångfald globalt sett. Olika ansatser pågår för att integrera bevarande och skötsel av biologisk mångfald i till exempel i skogsbruk, infrastrukturplanering och jordbruk. För att nå ännu längre behöver sektorernas aktörer på alla nivåer

omfamna arbetet med biologisk mångfald som en självklar del i kärnverksamheten. Men vad betyder detta i praktiken?

Om vi översätter det engelska konceptet mainstreaming med integrering på svenska får vi några ledtrådar i ordboksdefinitionen: ”fullständiga, göra fullständig, göra till ett helt”. Motsatsen är då ”separering”, att biologisk mångfald är något separat från kärnverksamheten, och placeras till exempel i en egen naturvårdssektor. Vi kan också lägga till ”addering” som ytterligare ett arbetssätt. Det kan innebära att i en fysisk plan för bebyggelse, infrastruktur eller liknande låta experter på biologisk mångfald komma in först på slutet i processen när diskussionen om viktiga utgångspunkter, alternativa lösningar och utformningar redan klarats av. Addering av biologisk mångfald blir då för syns skull och har inte tillåtit att bidra substantiellt till utvecklingen av planen.

Integrering kräver öppenhet för förändring hos alla inblandade parter. På den internationella naturvårdsunionens (IUCN) konferens på Hawaii 2016 illustrerades detta av ett uttalande av Peter Bakker, koncernchef för World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). WBCSD arbetar globalt för en ökad takt i omställningen mot en hållbar värld. Peter Bakker sa (såsom jag antecknat det): ”Jag har arbetat många år med naturvård men jag känner mig fortfarande inte hemma i er värld”. Vad säger detta om affärsvärlden kan man fråga? Och vad säger det om naturvården och dess aktörer? Hur kan vi kommunicera mellan det som upplevs som olika världar, sektorer, ”språk” och synsätt? Hur kan vi inom naturvården bättre förstå vår egen ”värld” och på så sätt bättre kommunicera och lära känna andras ”världar”? Vad är vårt bidrag till mainstreaming?

Arbetet med biologisk mångfald behöver integreras i alla samhällssektorer, och integreras i och bli en självklar del av vår vardag. Kommer vi att få se biodiversitetsmärkning av våra kläder och matvaror? Eller på våra vägar och byggnader?

EXEMPEL PÅ ARBETE FÖR INTEGRERING

I Sverige sker arbetet med att försöka integrera biologisk mångfald inom områden med direkt koppling till markanvändning som fysisk planering, skogsbruk, jordbruk, och infrastruktur. Arbetet med utveckling och kommunikation av ekosystemtjänster är ytterligare ett exempel. Internationella exempel är "The Renewables Grid Initiative" där frivilligorganisationer, som BirdLife International, och energidistributionsföretag i Europa gått ihop för att minska effekterna av olika kraftnät på fåglar och annan biologisk mångfald.

Riksteaterns satsning på två föreställningar per år i tre år om *Människa och natur* är ett exempel på integrering (se artikel i detta nummer) inom kulturen. Ett annat exempel rör mode. Hur vi klär oss är ofta en samhällelig markör (vilken grupp i samhället man tillhör eller vill tillhöra) och är på så sätt kopplad till vår identitet (detta är jag). I Sverige, som tillhör en av de mer trendkänsliga marknaderna i världen, blir kläderna i garderoben därför något som uppdateras ofta och inte alltid i relation till skicket på kläderna i

övrigt. 2012 initierade FN-satsningen Ethical Fashion Initiative med syftet att skapa större medvetenhet om modeindustrins beroende av biologisk mångfald genom sin användning av fibrer och andra råmaterial för sina textilier. Många andra satsningar på hållbart mode finns världen över. I Sverige finns också det Mistra-finansierade forskningsprojektet Mistra Future Fashion.

På IUCN:s konferens 2016 (med ca 12 000 deltagare från hela världen) var mainstreaming ett återkommande tema. Workshops om till exempel "Hur kan ekonomer hjälpa till i beslut om naturvården?" och "Hur kan konst användas i naturvården och i skyddet av arter?" samt "Hur kan biologisk mångfald integreras i varudistributionskedjor?"

I en workshop med rubriken "Kalla mig inte naturvårdare" ("Don't call me a conservationist") ville man visa att miljörörelsen kan behöva omvärdera sig. De generationer som växt upp med att klimatförändringarna finns och att handla lokalt och källsortera är självklart identifierar sig kanske inte med etiketter som "naturvårdare" eller "miljövänlig". På workshopen presenterades en film som med distans och humor gjorde reklam för hur naturen kan användas som medicin (sök på YouTube på *Nature Rx Part 1*). Man presenterade också ett nytt gratis och interaktivt mobilspel för barn, det så kallade *Habitat*, med det pedagogiska syftet att under roliga former visa hur man ansvarsfullt kan röra sig i naturen.

KOMMUNIKATION CENTRALT

Människor kommunicerar medvetet och omedvetet – genom till exempel talade och skriftliga media, kultur i form av konst, musik, olika mänskliga handlingar, klädsel och andra materiella ting samt val av vänner. Genom politiken, lagstiftningen, institutionerna, våra etiska normer osv. Människan är en social flockvarelse där kommunikation i alla former är centralt. Mainstreaming, integrering av bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald, behöver ske i all slags kommunikation där biologisk mångfald berörs – direkt eller indirekt.

Läs mer:

Mistra Future Fashion:
mistrafuturefashion.com

Mobilspelet *Habitat*:
www.doc.govt.nz/habitatthegame

The renewable grid initiative:
renewables-grid.eu

Foto: Annika Borg

TEXT:
TUIJA HILDING-
RYDEVIK,
FÖRESTÅNDARE CBM

Vilda grannar

– kampanj med lång hållbarhet

BBC-serien *How to make a wildlife garden* var inspirationskällan som fick Naturskyddsföreningen att lansera kampanjen Vilda grannar i mitten av 1990-talet. Föreningen sökte svar på frågan hur man kunde engagera medlemmar att själva agera för biologisk mångfald i sin närmiljö. Nu drygt 20 år senare kan naturintresserade trädgårdsentusiaster köpa nektarrika växter för fjärilar, fladdermusholkar och till och med stekelbon i varje trädgårdshandel med självvaktning.

Pelle Nordmalm, som arbetade på Naturskyddsföreningen under 1980 och 1990-talen, fick 1993 i uppdrag att hitta vägar att kommunicera och popularisera biologisk mångfald. Föreningen hade många nya medlemmar som anslutit sig i en nationell våg av miljöångest med ledsna själar och nya miljöhot. Men medlemsökningen motsvarades inte av engagemang i föreningsverksamheten. Det var dags att förnya sig. Med den inspirerande BBC-

serien i bakhuvudet presenterade Pelle idén om en kampanj för föreningens styrelse.

– Jag illustrerade det stora avståndet mellan stadsmänniskan och naturen på en flera meter vid tavla och föreslog ett nytt angreppssätt för verksamheten; istället för att bussa folk ut i naturen ska vi visa hur man plockar tillbaka växter och djur i den bebyggda miljön. Det blev ett stort bifall för att lansera en närnaturkampanj 1994.

Foto: privat

Foto: Filippa Karlsson Nordmalm

Isak Isaksson (överst) och Pelle Nordmalm.

Foto: Naturskyddsföreningen

Under devisen "Lös djurens bostadsbrist" har Naturskyddsföreningen under mer än 20 år snickrat alltifrån fladdermusholkar till igelkottsböns tillsammans med sina medlemmar.

–Jag skrev synopsis till boken *Vilda grannar* och kampanjhandledningen under vintern. Den 7 maj 1994 rullades kampanjen ut med handledning för kretsar, boken, bilagor i Aftonbladet och Expressen samt anläggning av en naturträdgård på Skansen.

Kampanjen blev mycket populär. Boken *Vilda grannar* följdes av *Dammhandboken*, *Holkar och bon* och *Fjärilshandboken* som tryckts om i flera upplagor och sålt i mer än 50 000 exemplar. Lokala kretsar och enskilda medlemmar visade stort intresse. Efter några år vidgade föreningen arbetet till att omfatta stadsmiljö i allmänhet. Lokalkampanjen Gör Stockholm grönare lanserades med en handlingsplan för artrikare stad. ”Fjärilsrestauranger” planterades i parklekar, gröna tak och väggar, och dammar anlades. Boken *Grönare städer* lanserades i samarbete med CBM 1999. Vilda grannar-temat är sedan 1990-talet ett stående inslag på Trädgårdsmässan där en holkbyggartävling för skolor nu genomförs varje år.

– Framgångsfaktorn var nog att kampanjen bröt mot den tidens ångestbefrämjande miljöretorik genom att ge ett positivt budskap och göra medlemmarna, och lokalkretsarna, till en del av lösningen på miljöproblemen. Den anknöt också till större frågor om grönstruktur i bebyggelse. Och Naturskyddsföreningen hade även svar och krav på hur politiken skulle påverkas. Det gav kampanjen större djup och mening.

Att många människor genom kampanjen hittat en konkret möjlighet att bidra till biologisk mångfald och att göra sina egna trädgårdar till del i landskapets mångfald är klart. Men har den gjort någon skillnad för bevarande av biologisk mångfald? Stannar engagemanget vid att sätta upp en holk? Isak Isaksson, som är ansvarig för ”mer natur där vi bor” idag, svarar:

– Det finns 2 miljoner villor och fritidshus med tomter i Sverige och ett stort trädgårdsintresse. Många bäckar små... Mitt bästa tips för dem som vill jobba med liknande kampanjer är att våga förenkla, vara positiv och bidra till att människor själva hittar vägar att upptäcka och bejaka naturen i sin närhet istället för att bekämpa den, säger Isak Isaksson.

– Men formerna för engagemang måste ständigt förnyas. Idag är det lätt för enskilda att också berätta hur det går med mångfalden. Vi har prövat ett nytt spår i samarbetet med Artdatabankens Faunavaktare, en satsning på medborgarforskning där vi tagit fram appar för bastardsvärmare och grodor – med bild, text, ljud och bestämningsnycklar. Apparna är gratis och man kan rapportera sitt fynd via en GPS-funktion.

Foto: Håkan Tunön

Foto: Håkan Tunön

Foto: Johnny de Jong

Fjärilshandboken, stekelbon och fladdermusholkar är numera vanliga inslag i många villaträdgårdar.

Se mer:
Baines C., (1984). *How to make a Wildlife Garden*. BBC, London

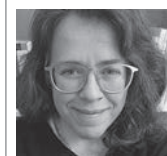

Foto: privat

TEXT:
EVA SANDBERG, CNV

Kommunikation i gränslandet mellan natur och kultur

Det finns många olika vägar att underlätta förståelsen för och mötet med naturen. I CBM:s arbete kan det beskrivas i termer som etnobiologi, traditionell kunskap och biologiskt kulturarv. Dessa forskningsämnen kan vara ingångar till dialog och förståelse som fungerar lika bra åt båda håll. Kulturhistorien är viktig i naturvägledning, och artsammansättningen i naturen har ett värde i kulturvägledning.

Det finns en uppdämd frustration bland naturvårdare och andra naturintresserade över att politiker och planerare inte förstår hur fantastisk naturen är. Och att det verkligen är värt alla samhällsliga insatser att skydda ett visst område eller förbättra levnadsbetingelserna för en särskild art. Men perspektiven och utgångspunkterna i samhället är många, och det kan ibland upplevas som att det finns en

klyfta, inte bara av klassiskt snitt mellan de två kulturerna (den mellan naturvetenskap och humaniora), utan mellan många olika kulturer, subkulturer och grupperingar.

Vid CBM har vi sedan länge försökt att skapa förståelse för naturen, den biologiska mångfalden och ekosystemtjänster genom att just koppla an till det kulturella, humanistiska spåret. Naturen kan utgöra en inkörsport till kulturen, men samtidigt kan kulturen också koppla an till naturen och frågor om hållbar utveckling. Det finns ett egenvärde att bevara biologisk mångfald och även i många fall ett nyttovärde,

men därutöver finns också ett kulturellt värde. Vad säger landskapet och dess sammansättning om historien och vad kan vi i en målning utläsa om markens hävd och den befintliga florin? Ibland ingenting, men ofta kan det väcka intressanta tankar

och reflektioner som är utmärkta som ingång till en diskussion mellan natur- och kulturvårdare.

FOLKLIGT VETANDE SOM INTRESSEVÄCKARE

När man berättar för människor om naturen och dess innevånare är det få saker som väcker intresset mer än när man kommer in på äldre tiders nyttjande. Att berätta om hur man förr använde land-

skapet eller olika djur och växter, eller vad man hade för föreställningar om dem, kan ofta få den minst naturintresserade att börja grubbla. Folkmedicinska huskurer – mer eller mindre sannolika – väcker nyfikenheten, och kan man kombinera det med kunskap om kemiskt innehåll som kan ge möjliga förklaringar till faktiska effekter så ser man naturen och ekosystemtjänsterna i ett nytt ljus. Etnobiologin (kunskapen om den traditionella användningen av växter och djur) fungerar som en utmärkt dörröppnare, oavsett om det handlar om kulturhistoria för naturvetare eller naturfrågor för kulturmäniskor.

Katalog till en utställning om kulturarv och hållbar utveckling som turnerade på museer i Sverige, Frankrike, Bulgarien och Ungern 2009.

CBM I KORSVÄGEN MELLAN NATUR OCH KULTUR

Under perioden 1997–2007 genomförde CBM tillsammans med ett antal andra intressenter, främst friluftsmuseer, ett projekt kallat *Människan, djuren*

TEXT:
HÅKAN TUNÓN, CBM

Vad gör ett landskap till naturlandskap eller kulturlandskap? De flesta landskap har på gott eller ont påverkats av människans verksamhet genom historien, och ibland är det påtagligt för alla och en var, och i andra fall fordrar det specialkunskap för att se att ett område är påverkat av mänsklig aktivitet. Spåren i naturen utgörs ofta av ett biologiskt kulturarv (se artikeln s. 11–13). Vårt landskap och den befintliga artsammansättningen är ofta till stor del ett uttryck för vår historia och lokal kultur. I August Malmströms målning *Sista paret ut* (Nationalmuseum), vittnar betad ängsmark och hamlade träd i bakgrunden om ett kulturlandskap.

och växterna: etnobiologi i Sverige. Idén var att skapa ett bokverk som visade på människans relation till naturen och dess innevånare i historia, samtid och framtid. Hur nyttjade människan den biologiska mångfalden förr? Vad gör vi idag och vad är aktuellt för morgondagen? Resultatet blev ett bokverk om tre volymer (*Människan och naturen*, *Människan och floran* och *Människan och faunan*) som samlade ungefär 140 författare – naturvetare och kulturvetare – som beskrev olika aspekter på naturnyttjande och dess följder. Rikt illustrerad ur vår kulturskatt, med en mängd litterära citat och blandade resonemang inom såväl biologi som historia. Parallellt genomfördes också ett tiotal tvärvetenskapliga etnobiologisymposier som lyfte och genomlyste lika många teman kring den praktiskt kulturella sidan av den biologiska mångfalden. Det blev många tvärvetenskapliga och därmed tämligen prestigelösa möten inom ramen för projektet. Sedan dess har CBM inom många projekt försökt skapa en mötesplats mellan natur och kultur.

Paraplyprojektet Naptek (Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald), drevs av CBM under perioden 2006–2014 på regeringens uppdrag. Inom ramen

för detta tog vi och Sveriges hembygdsförbund oss an frågan hur man kunde lyfta fram det lokala kulturarvets roll i arbetet med hållbar utveckling i boken *Ju förr desto bättre. Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid* (2009) och EU-utställningen *SOS – save our sources* samma år. Angreppspunkten var: Vilka utmaningar står vi inför? Och vilka lärdomar finns i det lokala kulturarvet? En projektidé som krävde ett möte mellan kultur och natur. Som en del av boklanseringen av *Ju förr desto bättre* genomfördes temadagar och studiecirkel i samarbete med regionala hembygdsförbund och naturskyddsföreningar i syftet att koppla ihop natur och kultur, och historia och framtid.

Inom Naptek genomfördes också tre tvärvetenskapliga workshops vilka fokuserade på pedagogik och temat att traditionell kunskap och etnobiologi var en möjlig arena för att få samtal om framtidsutmaningarna mellan pedagogisk personal från universitetsvärlden, museivärlden, naturskolor, etc. som gemensamt representerade såväl natur- som kultursektorn och mellan praktiker och teoretiker. Det blev en otvungen mötesplats för naturvård, kulturvård och pedagogik. För att möta framtiden behövs det fler platser där alla olika slags kulturer kan mötas och gemensamt reflektera!

Läs mer:

Green, L. (red.) (2010). *Samhällsförändringar och vården av natur och kultur. En debattskrift om natur- och kulturmiljövårdens utveckling under 100 år.* Riksanantikvarieämbetet, Stockholm.

Tunón, H. (red.) (2009.) *Kunskap. Föreställningar. Natursyn. Hållbar utveckling.* CBM:s skriftserie 32, Uppsala.

Warmark, C. & Byström, M. (red.) (2007). *Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet – att inspirera och nå ut.* CBM, Uppsala.

Warmark, C. (red.) (2011). *Natur, kultur och folklig kunskap i lärande för hållbar utveckling.* CBM:s skriftserie 44, Uppsala. (Se publikationer CBM:s webbsida)

Människa och natur ett relationsdrama i sex akter

De flesta som arbetar med klimat- och miljöfrågor har nog känt sig frustrerade över att avståndet mellan kunskap och verklig förändring ibland känns oöverbryggbart. Kan kulturvärldens sätt att kommunicera nå dit forskning och myndighetsinformation inte räcker fram? Riksteatern har startat ett treårigt konstnärligt arbete om människans förhållande till naturen.

Foto: Anna Tarnhuvud

Måns Lagerlöf

– *Människa och natur* handlar om att återkoppla till vår tillhörighet till naturen och att belysa konsekvenserna av att vi konstruerat en värld där vi separerat oss från den, säger Måns Lagerlöf, teaterchef och initiativtagare till Riksteaterns satsning. Han förklarar att arbetet utgår från grundförutsättningen att det inte finns någon skillnad mellan naturen och människan, även om vi gärna uppfattar det så. Klimatförändringarna och andra miljöfrågor påminner oss om att uppdelningen inte är sann.

– Det här är inte ett informationsprojekt, utan handlar om att koppla ihop känsloliv med vetande, att sätta oss i existentiell

kontakt med de här frågorna.

Under tre år kommer Riksteatern att ge två uppsättningar per år på temat *Människa och natur*. Först ut hösten 2017 är *Vi* som bor här, en sorts show där Martin Emténäs, känd från SVT:s *Mitt i naturen*, och musikern Stefan Sundström åker landet runt. Titeln syftar på alla – människor, djur och växter – som lever på en plats. Pjäsen kommer att handla om biologisk mångfald och att det spelar roll hur vi människor relaterar till andra arter, och vad vi gör med dem. Inför turnén görs därför research om naturmiljön på varje ort, samtidigt som de som bor där uppmanas skicka in berättelser och filmer om sin relation till naturen på platsen. Dessutom knyts 30 av Riksteaterns teaterföreningar runt om i landet särskilt till projektet. I kontakt

med andra organisationer (som natur-, miljö- och friluftsförbund) kommer de att skapa lokala samtal om frågorna. Martin Emténäs och Stefan Sundström reflekterar sedan kring de lokala berättelserna och därmed blir varje föreställning till stora delar unik.

– Vi vill att människor ska få möjlighet att se sin egen plats med nytt intresse och nyfikenhet, men också mobilisera en känsla för att jag delar den här platsen med andra varelser. Genom att jag är människa och vi lever i antropocen, så har jag också ansvar för andra arter, säger Måns Lagerlöf.

I sitt arbete möter han många forskare och ser frustrationen när väl grundad kunskap om till exempel klimatförändringarna får så lite respons. – Men det beror på att frågorna är skrämmande, och också skamtungda! Vi har starkt dåligt samvete. Skräck och skam tenderar att slå på våra försvarsbeteenden förträngning och förnekelse, säger han. Samtidigt lider vi av en fantasibrist som gör att vi inte kan föreställa oss den värld vi måste bygga: hur den skulle förändra mig som människa, mina relationer och sätt att leva. Kontentan blir att information inte räcker för att förändra samhället i grunden. För att mobiliseras måste informationen drabba oss som personer – och på ett annat sätt än skräck.

Konsten har i olika former alltid varit betydelsefull i stora samhällsförändringar, eftersom den kan spela en viktig roll i att utmana vår fantasi och att få frågorna att fästa gentemot vårt känsloliv.

– Det ligger i forskningens natur att man ska vara objektiv och saklig. I detta ligger också en slags kyla. Det är svårt att vara objektiv och saklig och samtidigt nå till människors känsloliv.

Foto: privat

TEXT: LENA
MALMSTRÖM, CNV

Konstens roll är, enligt Måns Lagerlöf, istället att sträva efter maximal subjektivitet. Att det handlar om konstnärens blick på världen ger förutsättningar för en annan sorts berättelse laddad med empati, och mänsklig upplevelse.

Måns Lagerlöfs intresse för människans relation till naturen kom ur en djupare klimatsikt han fick för 10–12 år sedan och som drabbade honom hårt, på ett existentiellt plan.

– Jag såg också att kultursfären var ganska omedveten om frågorna och inte särskilt engagerad. Så jag inledde ett arbete på den teater jag arbetade med då. Senare, på Riksteatern, gjorde vi *Run for your life* där 400 personer sprang i stafett från ishavet till klimattoppmötet i Paris, 24 timmar om dygnet i 21 dagar.

Han beskriver projektet som ”egentligen vansinnigt”, men möjligt att genomföra med hjälp av många engagerade lokala föreningar. Projektet fick också uppmärksamhet och blev stort i miljörörelsen, även internationellt.

– Vi var lite oförberedda på hur suggestivt det skulle bli som konstverk! Dess huvudsakliga syfte var inte att protestera mot klimatförändringarna utan att snarare att ge en stark känsla av hopp. Bilden av den ensamma människan som springer i landskapet är också vacker. Anledningen till att så många följde löparna på webben, var nog att man blev tagen av de olika individernas vilja och deras personliga berättelser om varför de ville springa.

Måns Lagerlöf anser att konstnärer, forskare och vetenskapsjournalister har olika, och kompletterande, roller när det gäller att kommunicera de stora samhällsfrågorna. Han tror på möten mellan vetenskapen och konsten.

– Det är många som sätter igång sådana projekt nu, som är mycket intressanta. Vi kommer att se allt mer konst som förhåller sig till exempelvis klimatfrågan. Och det kommer att ske på sätt som vi inte föreställt oss än. Vi är bara i början!

Foto: Jeanette Andersson

Om Riksteatern

RIKSTEATERN

Riksteatern är en folkrörelse som äger en turnerande nationalscen. Över 40 000 medlemmar, 230 Riksteaterföreningar, 21 regionala föreningar och 50 anslutna organisationer är en del av Riksteatern som arrangerar, förmedlar, producerar och utvecklar scenkonst i hela Sverige.

Liknande teatersatsningar

Hösten 2018 har Det brinner! premiär på Västmanlands Teater. Föreställningen bygger på berättelser om den stora brand som härjade i Västmanland sommaren 2014. Berättelserna samlas in av teatern och ett forskarteam från SLU.

I projektet Människans scen, på Dramaten, fördjupar forskare från olika ämnesområden sin förståelse för varandras inriktning, samtidigt som de tillsammans med scenkonstnärer som regissörer och dramatiker experimenterar med olika sätt att dela med sig av sina reflektioner.

Konferens om kunskap om arter

Med rubriken: "Många syns inte men finns ändå!" lyfter konferensen Flora- och faunavård 2017 betydelsen av att känna till vår biologiska mångfald och diskuterar vad vi vet idag och varför det är viktigt att studera kända och okända arter.

Sverige har det senaste decenniet tagit flera stora steg för att upprätthålla den stolta linneanska traditionen när det gäller att kartlägga den biologiska mångfalden. Mycket återstår att upptäcka och göra, men hur långt har vi egentligen kommit?

Under konferensen får vi höra forskare från Svenska artprojektet som beskriver och klassificerar arter, om Norges artprojekt samt naturvårdare som berättar om hur vi kan använda Artfakta i naturvården. Miljöminister Karolina Skog redogör för regeringens arbete med att skydda och tillgängliggöra natur.

Genom internationella åtaganden, politiska mål och moraliska övertygelser har vi en vilja och förpliktelse att bevara världens biologiska mångfald. Det innebär att varje land ska anstränga sig för att se till att hela den naturliga variationen av olika ekosystem, olika arter och arternas genetiska variation ska bevaras. Vi måste se till att bibehålla den biologiska mångfalden i hela landet och i alla ekosystem, både artrika och artfattiga.

Det kan man göra genom att avsätta och skydda områden eller biotoper. Men vi lever i en ständigt föränderlig värld med accelererande klimatförändringar och habitatförluster. Många arter riskerar att dö ut innan vi blivit medvetna om deras existens.

Vi behöver kunskap om alla arter, både vanliga och sällsynta, för att förstå deras roller i ekosystemen, funktion för eko-

Anmälan till konferensen "Många syns inte men finns ändå!" sker senast 15 mars via ArtDatabanken hemsida: www.artdatabanken.se eller www.slu.se/flofa

systemtjänster och hur de eventuellt kan skyddas.

ArtDatabanken önskar dig välkommen till Uppsala den 5 april för att diskutera arter och naturvård med kollegor och vänner!

Dag två, den 6 april, blir det seminarier och workshops. På förmiddagen om grön infrastruktur i ett artperspektiv och på eftermiddagen årsmöte med naturvårdsnätverket SCB Nordic. Dessutom finns det möjlighet till fördjupning om ArtDatabankens verktyg med praktiska övningar i Analysportalen, Artfakta, Artportalen och Dyntaxa.

Vem tycker du ska få
ArtDatabankens naturvårdspris
2017?

NOMINERA SENAST 26 FEBRUARI

Nominera till ArtDatabankens Naturvårdspris!

Vem får naturvårdspriset 2017? Skicka in din nominering med motivering senast den 26 februari. Som tack för hjälpen kan du delta i vår utlottning av en valfri volym av Nationalnyckeln. Priset går till "person, organisation eller företag som genom forskning, miljöanalys, information, utbildning eller praktiska åtgärder gjort en enastående insats för att bevara den biologiska mångfalden".

Nominera senast 26 februari via hemsidan eller direkt till naturvardspriset@slu.se

ArtDatabanken har flyttat!

Foto: Ahlbom & Partner Arkitektkontor | Välkommen

Med flyttkartonger från Naturikum flyttar ArtDatabanken in till nyrenoverade lokaler på adressen: Almas allé 8E.

Efter många år på Bäcklösavägen i Naturikum har ArtDatabanken i början av februari flyttat in till mer centrala delar av Sveriges lantbruksuniversitet på Ultuna campus.

Välkommen på ett besök!

ArtDatabanken är ett kunskapscentrum för Sverges arter och naturtyper. Vi bidrar till en hållbar förvaltning av naturresurser genom att samla in, analysera och tillgängliggöra data samt beskriva och presentera fakta om biologisk mångfald. Vi samverkar nationellt och internationellt med naturvårdsnyttan i fokus.

Vi finns liksom CBM på SLU:s campus Ultuna i Uppsala.

Kontakt: ArtDatabanken, SLU, Box 7007, 750 07 Uppsala
artdatabanken@slu.se, www.slu.se/artdatabanken

REDAKTÖR: JOHAN SAMUELSSON

Nya publikationer

Planera för natur- och kulturvägledning

CNV har, på uppdrag av Riksantikvarieämbetet, tagit fram en metodhandledning till stöd för den som vill upprätta en plan för natur- och kulturvägledning (interpretation) på en plats. *Platsens berättelser. Metodhandledning för interpretationsplanering* baseras på erfarenheter från ett projekt i Bergslagen.

Idéskifter om natur- och kulturarvskommunikation i Europa

Det europeiska projektet InHerit har publicerat en skriftserie som resonerar kring vad interpretation är, dess roll idag och vilka kompetenser som professionella inom området behöver. Serien bjuder intressant läsning och tips för såväl praktiker som utbildare inom natur- och kulturarvskommunikation och finns att ladda ner på interpretingheritage.eu.

Jaktens och viltets historia i Sverige

Nu i dagarna kom boken *Jaktens historia i Sverige: vilt, människa, samhälle, kultur* (Liber AB) med Kjell Danell, Roger Bergström, Leif Mattsson och Sverker Sörlin som redaktörer. Det är en diger historia på över 300 sidor och som titeln indikerar skildrar den jaktens och viltets historia i landet. Boken beskriver ämnet på tjugotvå kapitel, som sammanlagt är skrivna av arton forskare från olika discipliner. Sex av dem har varit eller är verksamma vid SLU, såsom tre av redaktörerna samt CBM:s Urban Emanuelsson och Håkan Tunón. Urban har bidragit till ett landskapshistoriskt kapitel och Håkan till ett kapitel om nyttjandet av viltets produkter.

Seminarium 3 maj
om jaktens historia

Den 3 maj kommer det att hållas ett heldagsseminarium på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, vilket utgår från boken. Seminariet inklusive lunch och fika är kostnadsfritt. Förhandsanmälan till seminariet krävs.

För mer information om boken och seminariet: kontakta kjell.danell@slu.se

